

CARTES I POSTALS ESPARSES DE JULI VALLMITJANA (1912-1929)

Francesc Foguet i Boreu

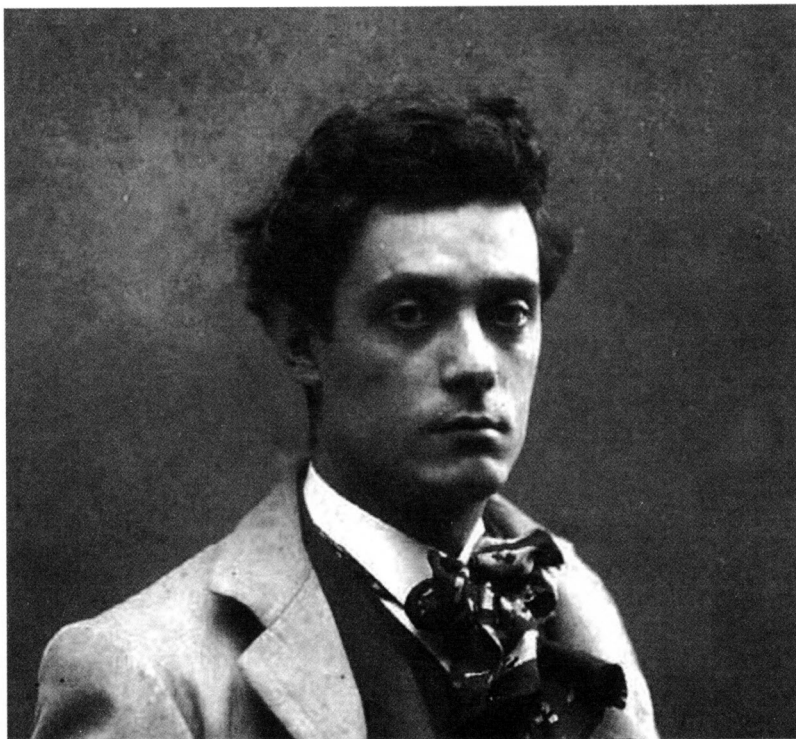
Universitat Autònoma de Barcelona, hivern del 2005

La biografia del dramaturg Juli Vallmitjana (Barcelona, 1873-1937) continua essent un enigma perquè s'ha conservat molt poca documentació per resseguir-la. Qualsevol traça que ens n'hagi pervingut adquireix, doncs, un valor documental d'autèntica troballa.¹ En aquest paper, transcrivim les cartes i postals esparses —conservades a l'Institut del Teatre de Barcelona o a la Biblioteca de Catalunya— que Vallmitjana va escriure, entre els anys 1912 i 1929, a diversos interlocutors: Francesc Curet, Adrià Gual, Amadeu Vives, Joan Solé i Pla i Josep Canals. Es tracta de lletres escadusseres, datades en uns anys en què el dramaturg barceloní estava dedicat plenament al teatre, malgrat les intermitències de la seva presència pública als escenaris catalans.²

En les dues primeres cartes, que duen la màxima lapidària «No sóc partidari de ningú» impresa en l'encapçalament, Vallmitjana s'adreça a Francesc Curet, director de la revista *El Teatre Català* (1912-1917) i insigne historiador teatral, per comentar-li bàsicament l'edició d'una peça seva.³ Datades a l'estiu del 1912, es deuen referir a *La gitana verge*, que és protagonitzada per Flores i que edità, el 1912, l'impressor Avel·lí Artís i Balaguer, el mateix que editava *El Teatre Català*.⁴ D'ací vindria —és només una suposició— el títol de *La Flores* que esmenta la segona carta i que, en publicar-se, devia prendre el nom de *La gitana verge*. Completament aquestes dues lletres amb la recuperació, en annex, de l'article necrològic —el primer que fa una anàlisi de conjunt de l'obra vallmitjaniana— que Curet va escriure el 1937 per a l'*Anuari de la Institució del Teatre*, com també de les crítiques —algunes, per cert, no gaire favorables— publicades sobre estrenes de Vallmitjana a la revista *El Teatre Català* que dirigia el mateix Curet.

Pel que fa a la carta destinada a Adrià Gual, confirma la posició de Vallmitjana «ben per alt» de les «miserias» que enverinaven els cenacles teatrals catalans i que impedièn de fer una acció conjunta i perdurable —uns mots que, avui, encara ressonen com una profecia—. La missiva també posa de manifest l'adhesió del dramaturg a Gual, en uns moments, l'any 1914, en què el director i activista teatral, tot vencent l'oposició d'un sector del teatre català, maldava per consolidar l'Escola Catalana d'Art Dramàtic i el Teatre Íntim.⁵ En aquesta carta, Vallmitjana al·ludeix —si la interpretació que en fem és vàlida— al sopar «d'encoratjament» que li dedicaren els seus partidaris poc abans de la inauguració de l'Auditori de Gràcia.⁶ La reverència amb què Vallmitjana tracta Gual fa pensar en la possible influència —un tema que caldria estudiar— de les iniciatives de l'Íntim o del teatre de Gual en l'obra dramàtica de l'autor de *El corb* (1911).

Les altres tres cartes tenen un caràcter més circumstancial, però no per això són menys importants per disposar de més dades per conèixer una mica millor la biografia de Vallmitjana.

Retrat de Juli Vallmitjana.

Les dues que adreça a Amadeu Vives, el 1914 i el 1915, corroboren la seva intenció de dedicar-se al gènere líric català, i la que envia a Joan Solé i Pla, el 1916, expressa molt clarament la seva posició aliadòfila en la Primera Guerra Mundial. En la primera de les missives enviades a Vives, Vallmitjana li remet la primera part, *Els zin-calós*, i la segona part, *La gitana verge*, de la trilogia gitana que completa *Cants d'Orient*, una peça que, tot i la publicació i estrena tardana, podia haver estat enllestida, en part o íntegrament, si fem cas d'aquesta carta, el 1914. En la segona, en canvi, sol·licita a Vives que es digni a respondre sobre una obra (*Tassarba*, potser?) que, segons sembla, havia de musicar-li el compositor català (*Tassarba*, finalment, fou estrenada el 18 de gener de 1916, al Gran Teatre del Liceu amb música d'Enric Morera).

La carta destinada al Dr. Solé i Pla, president del Comitè de Germanor amb els Voluntaris Catalans, creat l'any 1916, documenta la posició aliadòfila de Vallmitjana —compartida per la majoria de la intel·lectualitat catalanista d'esquerrres— i la predisposició entusiasta a enviar les seves obres perquè poguessin ser llegides pels «voluntaris catalans» que lluitaven al front.⁷ L'entusiasme de Vallmitjana feia costat als «voluntaris catalans» que combatien amb els aliats, en bona part convençuts —ingènument— que d'aquesta manera contribuïen a la llibertat dels pobles.⁸

Finalment, les dues postals que envià a Josep Canals, la primera des de París i la segona des de Cadaqués, són una prova de les bones relacions que, l'any 1923, Vallmitjana mantenia amb l'empresari del Teatre Romea de Barcelona, on aquell mateix any estrenà la comèdia *Don Pau dels consells* (20-10-1923), seguida pocs dies més tard per la represa d'*Els zinc-calós* (23-10-1923). Així i tot, *Don Pau dels consells* fou l'únic text vallmitjànià que, durant la gestió de Canals (1917-1926), va ser programat al teatre del carrer de l'Hospital, d'entre tots els que hi va estrenar: *L'abella perduda* (24-03-1911); *El corb* (15-04-1911); *A la Costa Brava* (31-03-1923); *La caravana perduda* (7-10-1927), que n'inaugurà la temporada 1927-1928, amb el debut de la companyia Vila-Daví al Romea, i *La bruixa blava* (14-11-1929). L'interès de Vallmitjana per mantenir una bona relació amb Canals, a banda de l'amistat que podia haver tingut amb l'empresari, posa en evidència que l'autor d'*Els zin-calós* no s'ajusta a la imatge tipificada d'un menestral exòtic, amant de les excursions antropològiques pel món dels gitans i els baixos fons, sinó que s'avé molt més amb la d'un dramaturg que treballava a consciència, establint contactes i lligams, per fer-se un lloc en l'escena catalana.

Malgrat l'endimoniada lletra del dramaturg barceloní, que dificulta la transcripció dels textos, hem procurat de fer-ne una edició diplomàtica. Hem aplicat també la mateixa opció en els textos aplegats en annex. El desgavell i les vacil·lacions ortogràfiques dels escrits vallmitjans que transcrivim demostren el grau d'intervenció dels correctors o editors en les obres publicades. La recerca de tots els documents que publiquem no hauria estat possible —ens plau de dir-ho— sense la feina obscura i feixuga dels bibliotecaris i documentalistes de l'Institut del Teatre de Barcelona, la Biblioteca de Catalunya i l'Arxiu Històric de Barcelona (ca l'Ardiaca), als quals agraïm l'amabilitat i les atencions dispensades.

I. DUES CARTES DE JULI VALLMITJANA A FRANCESC CURET

I.1. Carta manuscrita (capçalera impresa) de Juli Vallmitjana adreçada a Francesc Curet i datada el 8 de juliol de 1912. Es troba aplegada a Epistolari Francesc Curet, vol. IV, n. 15.320, p. 178. Fons Sedó, de la Biblioteca de l'Institut del Teatre de Barcelona.

JULI VALLMITJANA

Rambla de Prat, 9, 1^r -1^a

NO
sóc
partidari
de ningú

Sr. D. Fr. P. Curet

Present

Mol Sr. meu: Rebuda la seva aple del 3 tinc el gust de remetre-li el retrat i per lo que refereix a la publicació de la obreta sento moltíssim tenir-la ja mig compromesa als *De Tots Colors*: De totes maneres (com que ho fan tan malament)

procuraré si puc combinarho i en cas contrari la primera estrena que torni a tenir sera per vostres si estan en el meteix urdit d'ara.

Jo tambe aprofito aquesta oportunitat pera darli les mes expressives merces per las galanas paraules de sa apble lletra i mani del seu affm qbm.

[Signatura Juli Vallmitjana]

Barcelona 8 Juliol 1912

1.2. Carta manuscrita (capçalera impresa) de Juli Vallmitjana adreçada a Francesc Curet i datada el 9 de juliol de 1912. Es troba aplegada a Epistolari Francesc Curet, vol. IV, n. 15.321, p. 179. Fons Sedó de la Biblioteca de l'Institut del Teatre de Barcelona.

JULI VALLMITJANA

Rambla de Prat, 9, 1^a - 1^a

NO
sóc
partidari
de ningú

Sr. D. Fr. P. Curet,

Mol Sr. meu i amic: ja pot disposar del meu cuadret de costums gitanes titulat *La Flores* pero crec que fora convenient, que'ns vegessim per parlar d'alguns detalls. Crec que's precis ferhi a continuació un petit vocabulari ó be a dessota de cada plana.

L'original el te en Barbosa i crec que l'estrenarà aquest disapte, jo no'n se res perque no puc ocuparmen estic tot el dia al taller Asturias 20— ont podria venir algú de vostres per darli una lletra per en Barbosa.

Li estimaré em suscrigi a la revista *El Teatre Català*.

Moites merces per la seva oferta en que tindrè present per quan n'agi ocació.

Crec que en breu estrenaré un cuadret de Grand Guinyol titulat *Els Pidolaires*.⁹

Mani el seu affm qbm.

[Juli Vallmitjana]

Barcelona 9 Juliol 1912

2. UNA CARTA DE JULI VALLMITJANA A ADRIÀ GUAL

Carta manuscrita de Juli Vallmitjana adreçada a Adrià Gual, datada el 24 de gener de 1914. Es troba aplegada a Epistolari Adrià Gual, vol. VIII, n. 14.302, apèndix, p. 87. Fons Sedó de la Biblioteca de l'Institut del Teatre de Barcelona.

Barcelona 24 Janer 1914

Estimat amic Gual: Un fort refredat em reté a casa i per ser que ho sento moltíssim, ahuria volgut seure a la mateixa taula ont probablement hi seuran tots aquells que tenen amor per el Teatre Català: jo els saludo a tots sigan qui siguin.

Era el meu desig poguerho dir de paraula i ben alt perquè ho sentisin tots, que el teatre català no podrà viurer si sers elements infecciosos no deixan el pas lliure als que trevallen; i mentres no es concideri, que'l triomf de un, es el de tots, no hi regnarà aquella armonia necessaria pera portar a bon terme tota empresa. El que trovi una obra dolenta, lo millor que pot fer és ferne un'altre de mes bona.

Si ara en aquestos moments hus lligis o repetis les putrefaccions de coses que s'han dit, si fossin aqui els que les han dites o escrites s'averkonyirien i els demés se sert que els hi repugnarian. Jo ho sento moltíssim, no per lo que a mi en particular fa referencia perquè prou hi demostrat que estic ben per alt d'aquestas miserias.

Ja sabs amic Gual, que vareig enviarte la meva adessió la qual confirmo altre vegada però verament deshin-teresada.¹⁰

Amb això sigas ben optimiste, tingas fermesa que'ls entrebancs dels impotens, deixaràn el pas lliure a la teva obra i junt amb ella trionfarà el teatre català.

Salut i bons exits per tu i per tots desitja el teu amic

[Signatura Juli Vallmitjana]

3. DUES CARTES DE JULI VALLMITJANA A AMADEU VIVES

3.1. Carta manuscrita (capçalera impresa), datada a Barcelona el 21 de novembre de 1914. És dipositada a la secció de reserva de la Biblioteca de Catalunya, col·lecció Amadeu Vives, ms. 2163, n. 1020.

JULI VALLMITJANA
ZARAGOZA, 47
BARCELONA

S. D. Amadeu Vives

Present

Distingit mestre i amic: Per mediació del nostre amic En Pepe Berges¹¹ li remeto els dos exemplars que varem parlar que son 1^a i 2ª part de la trilogia gitana. Els zin-calós es la 1^a [.] Gitana verge la 2^a i la 3ª Cants d'Orient. Aquests tres títols els uniriam amb un.¹²

Si la meua obra de gitanos li interessa avisim que'm prepararia l'original per la lectura de *Cants d'orient*; te un acte i 3 cuadros.

Ja sab que te un amic i un admirador qu en pot disposar. At.

[Juli Vallmitjana]

21 novembre 1914

3.2. Carta manuscrita (capçalera impresa), datada a Barcelona el 2 de març de 1915.

És dipositada a la secció de reserva de la Biblioteca de Catalunya, col·lecció Amadeu Vives, ms. 2163, n. 1021.

JULI VALLMITJANA
ZARAGOZA, 47
BARCELONA

S. D. Amadeu Vives
Music

Molt estimat amic: Li agrairia moltíssim que'm fes l'obsequi de dir-me alguna cosa respecte la meua obreta. Com que s'apropa la data que V. va oferir-me per estrenarla, no crec que trovi estrany que m'interessi per una cosa que té tanta importància per mi.

No soc gaire propens en molestar però els optimismes de V. m'han intrigat a rompre el vel de la seva quietut.

De vostè amic i admirador

[Juli Vallmitjana]

2 Març 1915

4. UNA CARTA DE JULI VALLMITJANA AL DR. SOLÉ I PLA

Carta manuscrita, datada a Barcelona el 7 d'octubre de 1916. És dipositada a la secció de reserva de la Biblioteca de Catalunya, autògrafs, ms. 2.218, T. II (1916), n. 468

Dr. Solé i Pla

Benvolgut amic: He rebut la carta de vostè, acompanyada dels retalls d'*El Poble*, on es dona compte del bell gest de les dones i autors catalans envers als nostres germans que donen generosament llur sang per la llibertat dels pobles.¹³

Amb molt gust els enviaré les meves modestes obres, i tant-de-bo els hi portin records de la nostra terra!

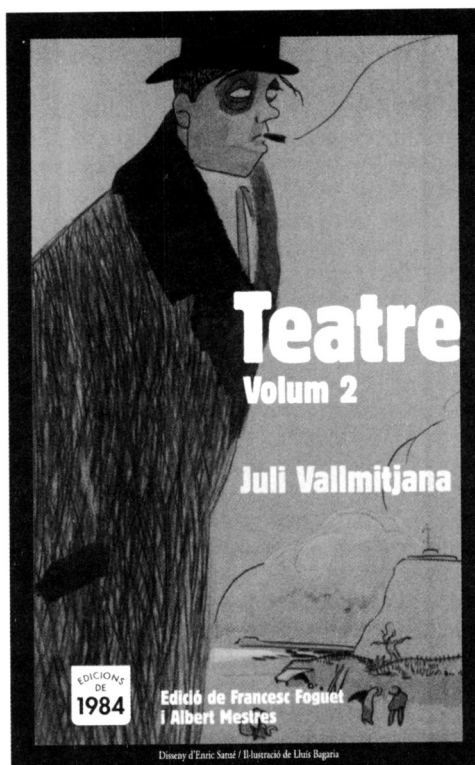
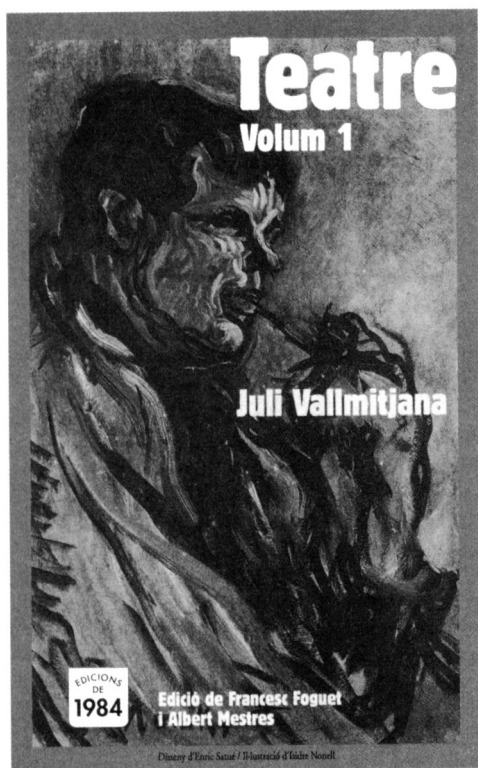
També la meua filla té vius desitjos d'apadrinar un d'aquests braus compatricis que lluiten contra el monstre.

Què menys pot fer la dona catalana, que portar son consol an els que estan a les trinxeres!

Agraint-li passi per casa, per parlar-ne, mani a son afm. Amic

[signatura de Juli Vallmitjana]

Ciutat 7 octubre 1916

Portada dels dos volums dedicats al teatre de Juli Vallmitjana. Francesc Foguet i Albert Mestres (eds.) Teatre. 2 vol. Barcelona: Edicions 1984, 2006.

5. DUES POSTALS DE JULI VALLMITJANA A JOSEP CANALS

5.1. Postal adreçada a Josep Canals i datada a París l'11 de maig de 1923. És dipositada a la secció de reserva de la Biblioteca de Catalunya, arxiu col·lecció Borràs. La postal duu per títol «Le long de la Seine».

Reb l'efectuos abracu del teu bon amic pregant-te el fassis extensiu a en Gimenez.

Juli Vallmitjana
París 11 de maig de 1923

S. Canals
Teatro Romea
Barcelona

5.2. Postal adreçada a Josep Canals i datada a Cadaqués el 12 de novembre de 1929. És dipositada a la secció de reserva de la Biblioteca de Catalunya, arxiu col·lecció Borràs. La postal correspon a la n. 20 de la sèrie dedicada a Cadaqués i duu per títol «El Doll y las Noyas».

Estimat amic Canals

Suposo que ja deus tenir els dolls: Molts records a la teva família i tu reb la salutació del teu afm.

Juli Valmitjana
12-11-29

S. D. José Canals
Teatro Novedades
Calle Caspe
Barcelona

ANNEX 1. «JULI VALLMITJANA», PER FRANCESC CURET

Anuari de la Institució del Teatre. Curs 1936-1937. Barcelona: Institució del Teatre de la Generalitat de Catalunya, 1938, p. 215-221.

La magnitud de la tragèdia que passem fa que la gent no s'adoni potser amb l'atenció que cal, de les baixes sofertes al marge de la lluita cruent, no pas de les idees, en els rengles dels soldats de la cultura nostrada. Entre els desapareguts d'un any ençà figura Juli Vallmitjana, artífex argenter, valor estimable de la literatura i destacadíssim, sobretot, en la producció teatral, la qual va enriquir amb obres vigoroses que assenyalen, ultra llur vàlua intrínseca, l'originalitat del seu autor.

La personalitat, més bé el caràcter, de Juli Vallmitjana, val tant com la seva obra. És quelcom perillós, en l'estretor de les nostres latituds, l'intent d'aprofundir en la vida íntima dels escriptors i dels artistes, baldament aquesta no doni motiu a escàndol ni ofereixi penombres susceptibles d'equívoc o de maledicència. Una crítica o, simplement, una investigació que voregi massa la vida que havem convingut a anomenar privada, és titllada d'indiscreció o de xafarderia. En el cas de Juli Vallmitjana ens serà permès de fer una marrada al convencionalisme; en primer lloc, perquè els qui no coneixien l'home els seria difícil d'interpretar, en el seu valor just, les seves obres, per bé que aquestes, en general, no tinguin res d'esotèriques ni amaguin segones intencions. Després, perquè en la desconcertant, paradoxica i arbitrària vida, o manera d'ésser, de Vallmitjana, no hi ha la més petita ombra de deshonestetat ni de deslleialtat. Era home apassionat, aferrat a la seva dèria, cantellut i despreocupat, però sincer i digne. Valgui aquesta declaració per a no haver-ne de parlar més.

Juli Vallmitjana va néixer l'any 1873, a Barcelona. El seu pare tenia un obrador d'argenteria al carrer de Graciamat, al cor de la ciutat vella. La indústria era modesta, i Juli se les va haver més amb la llima, el martell i l'enclusa, que no pas amb els llibres. La seva imaginació, però, nedava en una mar de cabòries. Mentre anava a buscar o a tornar feina als obradors més grans de l'Argenteria, del carrer d'en Gíriti i de les humils placetes i carrerons que s'arredossaven a l'ombra de Santa Maria de la Mar, el jove Vallmitjana recollia impressions, observava tipus, mogut per una irresistible pruija sense objecte. A les vetlles, amb els companys de dibuix de Llotja, anava a empaitar, el cinturó a la mà, els invertits que feien de les «seves» als «taulons» del Moll o bé esgarriava les parelles dels éssers abjectes que conjugaven escenes de la més baixa bestialitat emparats en la fosca de les Drassanes i de les voltes dels Encants. «Hi havia dies que arribava a casa tot trasbalsat, com si el cap em rodés —ens confessava fa anys; en to confidencial— i sentia una pregonia pietat per aquells miserables esclaus dels vicis més repugnants, als quals la societat llançava, indefensos, al torb desfermat de la llur pròpia dissort».

En l'esperit de Vallmitjana, inconformista, rebec i rebel, bategava un afany de superació que no va abandonar en cap moment de la seva vida. Era un cas més del menestral que no es resignava a vegetar en la tranquil·la beatitud del seu estament. Això va aconseguir-ho amb escreix. Tenia, a més, la noble ambició d'excel·lir en quelcom més que en l'art de treballar l'argent i d'encunyar medalles. El seu esforç, en aquest aspecte, va reeixir esplèndidament unes vegades, va fallar en altres. Era un autodidacta afanyós d'originalitat, encuriósit i tenaç; la seva fèrria voluntat no pogué vèncer sempre les limitacions a què el condemnaven la parvitat de la seva cultura inicial i la indocilitat irreductible del seu caràcter i, per això, hom remarca una desigualtat qualitativa en les seves obres. Mentre unes constitueixen magnífiques realitzacions —especialment els de costums gitanos i d'ambient dels barris baixos, que era el que coneixia millor—, en altres no va estar prou feliç ni encertat, malgrat haver posat a prova les seves innegables facultats i el tremp valenterós de la seva ànima apassionada.

En el complex de la personalitat de Vallmitjana es debaten aspectes contradictoris en aparença, però que, en realitat, eren facetes d'un caràcter franc, insubornable i, com hem dit abans, sincer, brutalment sincer. A la capçalera del seu paper de cartes senyorejava, com un rept, la llegenda «No sóc partidari de ningú». Malgrat de la seva iconoclàstia i de l'avversió a tot allò que pogués significar esperit de cleda, freqüentava les tertúlies i es feia un goig de conversar àmpliament i abundantament,

esponjós i cordial, amb les seves nombroses amistats. En canvi, reaccionava asprament i amb menyspreu davant qualsevol consell o crítica exposat d'una manera doctoral o pedantesca. No era pas perquè es considerés perfecte: el seu crític més sever i inexorable era ell mateix. Si alguna de les seves obres no li plavia o bé creia convenient modificar-la, emprava tots els mitjans per a retirar-la de circulació. Val a dir que la seva autocrítica no era sempre encertada, per excés o per defecte; cosa, per altra banda, molt comuna en els que pretenen constituir-se en jutges i censors de la pròpia obra.

L'any 1906 publicava Juli Vallmitjana el seu primer llibre de proses: *Coses vistes i coses imaginades*. L'any següent debutava a l'escena amb el drama en tres actes *Els oposats*. No eren esplais de la primera volada: l'autor havia depassat la trentena d'anys, i qualsevol creuria que s'havia preparat amb temps per a oferir fruits en plena maduresa, sobretot si hom té en compte la seva afecció, des de l'adolescència, a observar i anotar tipus, succeïts i costums. L'estil, però, de les seves primeres produccions era bastant defectuós i desconjuntat, i donava a entendre que l'escriptor s'iniciava tot just llavors. En efecte, el literat venia en segon terme, perquè abans que tot hi havia en Juli Vallmitjana un dibuixant i un pintor. L'artista va sacrificar coratjosament aquestes aptituds, relegant-les al treball del seu taller d'argenteria i a expansions gairebé clandestines. En aquest ordre d'activitats hem de remarcar la notable medalla de l'Homenatge a Guimerà, de la qual es varen fer solament dotze exemplars, i que ell va modelar i encunyar. Però evidentment el més viu i valuós de les seves obres, cal atribuir-ho més al pintor i al dibuixant que no pas a l'escriptor. Diem-ho clar: el triomf esclatant d'Isidre Nonell, germà espiritual de Juli Vallmitjana, l'afinitat de gust del qual, temperament i predilecció pels mateixos assumptes era evident, va matar el Nonell que hi havia en l'autor d'*Els zin-càlós*. L'amor propi de Vallmitjana i els seus escrúpols extremats no li permetien de figurar a segon rengle o com a escolanet de qualsevulla activitat que li fos cara. Així com va deixar de pintar, hauria renunciat a escriure, si un Nonell de la ploma l'hagués guanyat per mà.

En la primera obra de Vallmitjana, *Coses vistes i coses imaginades*, hi ha en potència el germen de la seva producció posterior; el llevat de *Com comencem a patir*, *Sota Montjuïc* (la seva obra mestra) i *La Xava*. Es complau en la descripció dels barris més sòrdids de Barcelona i del seu suburbi; en la pintura realista —amorosida per un sentiment de pietat i tendresa— dels drames, peripècies, tribulacions i neguits dels éssers més miseriosos que viuen com poden i pullulen al marge de la societat. L'autor mateix declara la seva predilecció per aquests escenaris: «Sempre he dit que en els barris humils de les grans poblacions és on es veu la manifestació de la vida. Allí, si es vol observar, es pot llegir l'esperit del poble... Els pobres d'un país representen el seu estat moral...»

El caràcter combatiu i polèmic de Vallmitjana es revela ja a la portadella de *Coses vistes i coses imaginades*. Dedicat el llibre «Als meus amics i enemics». I afegeix: «Per a vosaltres he escrit mes impressions, puix que per a mi no tenia necessitat d'escriure-les, perquè fa molts anys que les portava al cap, llegint-me-les quan volia...»

De la seva primera obra teatral, *Els oposats*, valdria més no parlar-ne, si no ens obligués a fer-ho el deure d'aportar el màxim de dades a la biografia de l'autor i els incidents a què va donar lloc la seva estrena; més ben dit, la seva única representació. Sota els auspicis de l'abnegat empresari i matalasser gracienc Antoni Niubó, es van donar, l'any 1907, unes sessions teatrals al Cercle de Propietaris de Gràcia —després Auditorium—, a càrrec de l'Agrupació Conreu. A les acaballes de la temporada hom va posar en escena *Els oposats*. Ningú, a excepció de l'autor, no sentia entusiasme per l'obra. A més, hi intervenien més de trenta personatges actius, és a dir, que parlaven, circumstància que va obligar a contractar una colla d'actors que completessin el quadre de la companyia, i com que el nombre d'assaigs havia d'ésser forçosament reduït, la cosa semblava que havia d'acabar com el rosari de l'Aurora, malgrat el mestratge d'Enric Giménez, que era el director. Així ho va preveure l'autor, que es va negar a assistir a l'estrena, després d'haver tingut un fort altercat, en el darrer assaig, amb l'empresa, la direcció, els comediant i *tuti quanti* intervenien en la representació. L'obra era de tesi, com corresponia al corrent i imperatius del moment teatral, i va passar sense pena ni glòria. Si bé fou impresa, figura en els catàlegs com esgotada, segurament perquè l'autor va procurar més endavant fer-la fonedissa.

En l'esmentada obra s'insinua, en forma velada, la inclinació de Juli Vallmitjana per la teosofia, taleia que anava prenent cos i increment en la sensibilitat exacerbada del nostre escriptor fins a convertir-se amb el temps en una morbosa obsessió.

Juli Vallmitjana va trigar molt a signar les seves obres amb el propi nom. Fou l'any 1910 que es va decidir a donar la cara, per bé que el secret era purament il·lusionari, després d'haver publicat mitja dotzena de llibres amb el nom de Juli v. Colominas, primer (amb v petita) i Juli V. Colominas (amb v majúscula), els altres.

Alguns suposen que la intenció de Vallmitjana en suprimir el cognom patem o, millor, de reduir-lo a la inicial, en les seves primeres obres, fou per a no esverar la clientela del seu ja acreditat taller d'argenteria amb les idees que exposava i la mena de gent que feia intervenir en les seves novel·les i narracions. La hipòtesi és versemblant, i potser el mateix Vallmitjana la va fer córrer, encara que nosaltres ens permetem d'opinar pel nostre compte i creiem que l'autor no va pensar-se gens a presentar-se amb el seu propi nom quan tingué l'obra assegurada, i havia aconseguit obrir-se pas en el nostre petit món literari. L'anonimat o el pseudo-anonimat (pseudònim) en les lletres, fa no solament audaç el tímid o el vacil·lant, sinó que cobreix fàcilment una retirada en cas de no reeixir. Perquè la veritat és que ningú dels qui coneixien Juli Vallmitjana no ignorava les seves constants exploracions pels barris tèrbols i misteriosos, saturats d'un pintoresc bigarrat i patètic, on bullia la gitaneria i la gent de «la vida». Afeccionat a les emocions fortes i directes, atret per la curiositat d'observar i estudiar a fons aquella mísera i esparracada humanitat, els seus vicis, hàbituds, supersticions, ritus, llenguatge i àdhuc el sentiment singular que tenia aquella gent de l'honor, Vallmitjana no temia a endinsar-se en els cataus més infectes i perillosos i a donar llargues i freqüents passejades pels voltants de les pedreres de Montjuïc i, especialment, pel fatídic pas de «La cadena», indrets que omplien de basarda als bons barcelonins i que posaven un bon xic de nerviosisme a la policia quan havien de fer-hi una batuda.

Sol, o acompanyat per un trinxeraire, un pinxo jubilat o un esquilador de «xuquells» que, sovint, li feien d'introduïdor i de guia, Vallmitjana se n'anava «a les meves», com deia; més content que un saraista quan segueix festes majors i que un caçador quan va de cacera. La seva indumentària es transformava lleugerament per a aquestes «excursions», no pas amb la pretensió, de segur, que els subjectes sotmesos a estudi el prenguessin com un dels seus, sinó per a desentonar el menys possible i no cridar gaire l'atenció. De vegades lluia samarreta amb ratlles amples, bufanda virolada, pantalons de vellut i faixa, quan no s'abillava amb la clàssica brusa dels tractants de bestiar. Quan s'esqueia, canviava el seu capell d'ales amples per una gorra. La morenor del rostre, l'aire decidit i un bastó que no deixava mai en aquests casos, feien la resta. Ens sembla que el bastó era l'única arma que portava, no ja solament contra els gossos, sinó per a defensa, car el sabia jugar bé i tenia totes les probabilitats de fer saltar com un flèndit qualsevol ganivet que hom li hagués posat a frec de roba.

Com a fruit i concreció d'aquestes investigacions, Juli Vallmitjana va publicar successivament *Sota Montjuïc*, *Criminalitat típica local* i *De la raça que es perd*, obres interessants i valuoses que aportaven una nota nova i original a la nostra literatura, i que constitueixen, a més, un preat documental de primera mà de la vida i costums dels baixos fons barcelonins en el període que es clou amb la transformació de la muntanya de Montjuïc i abans que nous corrents immigratoris i la creixença desmesurada i monstruosa de la nostra ciutat donessin un nou caire i una altra fisonomia a la «mala vida» de Barcelona. Especialment *Criminalitat típica local*, obra escrita amb finalitats concretes i que vingué a continuar i a corregir, en certa manera, el llibre *La criminalidad en Barcelona y en las grandes poblaciones* que va publicar l'any 1886 el magistrat Manuel Gil Maestre, que havia estat jutge i governador civil de Barcelona, l'exemplar actuació del qual rara avis entre els que havien exercit autoritat a la nostra urbs, no s'ha esborrat del record dels barcelonins d'aquell temps.

Eren tan vius i expressius els tipus que es movien en les novel·les i narracions de Vallmitjana, tenien tan relleu i caràcter, que, naturalment, maldaven per escapar-se de les planes del llibre per a bellugar-se amb més desinvoltura i llibertat en l'escenari, acompanyats dels personatges que es besllumaven a la penombra. El 28 de setembre de 1910 s'estrenava al Teatre Còmic *Els jàmbus*, quadre breu, però intens i colpidor, un veritable aiguafort, en el qual jugaven només que tres figures: «La Madrilenyà», «La

Peixos» i «L'Escanya». Llenguatge esqueixat i incisiu. Al cap d'un mes, el 29 d'octubre, es representava en el mateix teatre la impressió escènica *Aires del mar*, més breu encara que l'obra anterior, en la qual intervenen també tres personatges: «La Mare», «El Pare» i «El Nen». Diàleg concís, limitat a allò més just per a suggerir, més que a explicar.

L'èxit més clamorós i definitiu de Vallmitjana s'escaigué el 16 de gener del 1911, amb l'estrena al Teatre Principal d'*Els zin-calós*, indubtablement la seva obra més completa i reeixida. Margarida Xirgu va interpretar magistralment la figura més vistent, secundada amb entusiasme per la resta de la companyia que sentia l'emoció d'una vetllada triomfal. En aquesta petita obra mestra, joia del nostre teatre de costums, ben tallada i justa de proporcions, plena com un ou, dringadora com un picarol, hi ha ben alambicat i definit tot el que Vallmitjana havia après i copsat en llargs anys de pacients recerques i estudis. Era un quadre de gitanos ben «nostre», sense flamenquisme, toreria ni casticisme de cafè cantant, d'una gran força emotiva, llenguatge viu i picant i amb escenes d'una impressionant plasticitat, plenes de color i d'ambient.

La sort estava llançada i Vallmitjana va lliurar-se del tot al teatre. Aquell mateix any, el 1911, va estrenar cinc obres més en diversos locals: *El corb*, un acte impressionista embolcallat de misteri i de mals averanyos, a l'estil de Maeterlinck i de W. Jacobs; *Entre gitanos*, *L'Espanta*, *La tasca* i, finalment, *Muntanyes blanques*, drama en quatre actes, representat el 9 de desembre al Teatre Principal, amb gran fastuositat de decorat i vestuari, música, ballets i nombrosa comparsa.

Endut per una comprensible ambició que sovint enganya els homes i especialment els escriptors i artistes, Juli Vallmitjana va creure que podia excel·lir en quelcom més que en els quadres de costums i les impressions escèniques que li havien donat una ben guanyada popularitat, i va intentar, amb *Muntanyes blanques*, l'escalada de cims més alts per a abastar horitzons més amples. Es va equivocar en aquesta obra, malgrat de l'esplèndida presentació escènica, de l'excel·lent execució per part dels artistes i de la profusa propaganda feta a base dels èxits obtinguts anteriorment per l'autor, com no va reeixir totalment en gairebé cap de les produccions de gran estil que va estrenar posteriorment, llevat d'aquelles en les quals es desenvolupava el tema gitanesc o de «la vida», en el qual Vallmitjana no tenia competidor possible, i encara en aquestes obres excel·lia amb reserves.

En primer lloc, Juli Vallmitjana, com altres autors, era víctima de l'èxit esclatant de les seves primeres obres, i el públic no admet fàcilment canvis en allò que ha consagrat amb el seu aplaudiment. Després, podríem aplicar a Vallmitjana, sense menyspreu dels seus mereixements, un exemple que peca, potser, de vulgar i de casolà, però que considerem allisonador i expressiu. Un cuiner pot guanyar fama i ocupar un lloc distingit en el seu art cuinant per a un nombre reduït de comensals; però quan la seva habilitat és emprada per a servir una gran taulada, perd quasi sempre la mesura de les proporcions i fracassa indefectiblement. Una cosa per l'estil esdevé en Vallmitjana quan es posava a conjuminar obres de més d'un acte. Resulta, generalment, difús i desequilibrat. La línia central del drama es dilueix en un amuntegament d'escenes i d'episodis, per manca d'un sentit constructiu, que podríem anomenar arquitectònic, perdent-se en intensitat el que ha volgut guanyar en extensió. Per contra, allà on falla el dramaturg, apareix o es revela l'artista en el dibuix ferm i vigorós de caràcters i en la bella plasticitat de moltes escenes. A assenyalar en aquest aspecte, a més de *Muntanyes blanques*, *A la costa brava* i *La bruixa blava*, estrenades aquestes dues darreres els anys 1923 i 1929, respectivament, a més de les altres produccions representades en aquell interval de temps, en les quals es remarca una més acurada perfecció en el lèxic i una viva preocupació per la «mise en scène».

L'any 1913 reprené el seu gènere característic amb *El casament d'En Tarregada*, estrenat com a sainet líric al Teatre Nou. Segurament va tenir algunes diferències amb l'empresa, puix que en estampar l'obra no consta el nom del teatre ni es fa esment de les il·lustracions musicals. El 28 de maig de 1915 estrena al Novetats *Prop de l'ombra*, diàleg picant i animat entre dos «mossegues». El dia 14 d'octubre del mateix any dona al Teatre Bosc la comèdia *La gran diadema*, que produeix una gran decepció, puix que no aconsegueix treure partit del gran nombre de personatges que hi desfilen sense il·lació ni relleu, malgrat de desenvolupar-se l'acció en una botiga d'argenter, matèria i assumpte que havien d'ésser familiars a l'autor.

La revista *El Teatre Català* va publicar-li, l'any 1912, *La gitana verge*, quadre de costums gitanes, que era una mena de complement, amb igualtat de mèrit i d'encert, d'*Els zin-calós*. Per raons que desconeixem, aquesta obra va restar inèdita fins l'any 1917, que es va representar al Teatre Novetats amb el títol de *Rují*, i amb lleugeres variants. Canvien de nom alguns personatges i se n'hi afegeixen alguns més.

Encara que alguns anys després, el 31 de març de 1923, estrena al Gran Teatre Espanyol *El barander*, comèdia en tres actes d'ambient gitano (el mateix dia representava simultàniament *A la costa brava*, al Teatre Català Romea), feia ja temps que Vallmitjana intentava desfer-se d'un gènere i d'uns tipus que repetint-se massa havien de produir en definitiva fatiga i manca d'interès en el públic, excessivament saturat de «caló» i de pintoresc. Altrament, per molt rica que fos la gamma de colors i notes del tipisme gitanesc, tenia una limitació en el fet que el tarannà dels catalans repelleix tota mena de contacte i de confusió, en la vida social, amb la raça gitana i, per tant, els costums i particularitats d'aquesta casta que a Catalunya es desnaturalitza fins a desaparèixer o bé es reclou en un cercle tancat, al revés del que passa a Andalusia, per exemple, on s'ha fos amb l'ànima col·lectiva i és motiu d'inspiració fecunda i inesgotable per als escriptors i artistes.

Juli Vallmitjana imagina llavors una idealització dels temes gitanescos, redimint-los d'impureses externes i despallant-los, en el possible, de localisme, i crea obres d'ambient poemàtic, més estilitzades que reals, com *Tassarba*, *Cants d'Orient* i *La caravana perduda*, en les quals les passions humanes es desenrotllen en figures simbòliques, sense perdre essencialment la fisonomia i la psicologia típica de la raça. El mestre Enric Morera va posar música a *Tassarba*, i l'obra fou estrenada al Gran Teatre del Liceu, de Barcelona, el 18 de gener del 1916.

Si Vallmitjana havia prescindit gairebé en absolut dels assumptes gitanos, els quals constitueixen indiscutiblement allò més sòlid i invulnerable de la seva producció, no renunciava pas a seguir escenificant arguments extrets de les baixes capes socials barcelonines, amb aquella vigoria i precisió característiques. Així, el 15 de març de 1918 estrena al Teatre Còmic, per la companyia que dirigia Enric Borràs, el drama en tres actes *La mala vida*, i quatre anys més tard, el 9 de desembre del 1922, la companyia de Josep Santpere li representa al Gran Teatre Espanyol *A l'ombra de Montjuïc*, obra dramàtica, també en tres actes.

En un moment de depressió d'ànim, que havia de sovintejar i aguditzar-se, sobretot en els darrers anys de la seva vida, va tenir Juli Vallmitjana una immensa alegria que el rescabava de les amargors sofertes i li oferia noves possibilitats de reviu els seus triomfs. Enric Borràs s'emportava *Els zin-calós* a Madrid i en representava, adaptat al castellà amb el títol de *Los gitanos*, per J. López Barbadillo. Gregorio Martínez Sierra li traduïa *La mala vida*. Li feia il·lusió donar-se a conèixer a Madrid i preparava obres destinades al públic madrileny. Ara ho veurien qui era Juli Vallmitjana els crítics i crítics de secà i d'estar per casa! Ho deia content i satisfet, sense minva dels seus sentiments patriòtics que el feren figurar als rengles del catalanisme radical, al costat d'Àngel Guimerà, Pere Aldavert, Joan Permanyer, Pau Sans i Guitart..., i no oblidant que a començos de segle encunyava en els seus tallers les monedes en or, argent i coure de la Unió Catalanista, quan molts argenters i medallistes s'haurien excusat de fer-ho.

Els èxits a Madrid foren efímers i inconsistents, sense continuïtat ni arrels. Vallmitjana tornà a la taleia, si bé amb espais i intermitències. També fou atret per aquell concepte de darrera hora: que el teatre havia de distreure sense encaparrar i que hom havia d'expurgar de l'escena passions i conflictes tràgics per a donar pas a comèdies amables, entenimentades, d'ambient aburguesat. Obedient a aquesta fórmula, que va eixalar i malmetre tantes energies, va escriure *Don Pau dels consells*, *La dèria nova* o *la fallera del senyor Jaume*, estrenades els anys 1923 i 1924, i finalment *En un recó de món*, que va representar-se sense pena ni glòria al Teatre Novetats el 3 de desembre del 1929.

Des de llavors va emmudir Vallmitjana com a escriptor i autor. La seva força natural, sotraquejada per tantes proves i emocions, es clivellava i dequeia visiblement. Va passar una temporada a l'Institut Pere Mata, de Reus, on havia anat a estudiar casos per a una nova fomada d'obres que preparava... com es digué pietosament. És cert que tenia posada tota la il·lusió en un llibre de narracions que havia de titular-se *Cent contes*, i que ha deixat inèdit. Una terrible malaltia va minar el seu organisme,

i després de diverses operacions quirúrgiques, Juli Vallmitjana va traspassar el 5 de gener d'enguany, a la Clínica Rabassa, d'aquesta ciutat, deixant l'exemple d'una vida de treball esmerçada en l'enaltiment de la literatura i del teatre de Catalunya.

ANNEX 2. CRÍTQUES PUBLICADES A EL TEATRE CATALÀ

I. A., «*Teatre català. Barcelona. Teatres*». *El Teatre Català*, n. 88 (I-XI-1913), p. 764.

Barcelona
Teatres

Nou. El dijous de la setmana passada va estrenar-se el quadre *El casament den Tarregada*, lletra den Juli Vallmitjana, música del mestre Montserrat.

Es el teatre, per a l'amic Vallmitjana, una escola de males costums; i ell, atent al seu programa, es complau en presentar davant l'espectador lo més baix i repugnant de la vida ciutadana.

No som pas nosaltres del mateix parer, i preveient que se'ns dirà allò tant vulgar de que al judicar l'obra hem de prescindir de les nostres idees estètiques per a concretar-nos a fer l'apreciació del valor de l'obra judicada, volem fer l'aclaració de que lo que en el teatre ens emociona per la seva força dramàtica o per la seva alegria intensa, allò ho considerem art; lo que al caure el teló no'ns ha produït ni fret ni calor, i més aviat repugnància, ho creiem senzillament inofensiu o dolent, doneu-hi el nom que més us plagui.

La vida baixa i miserosa no ha de fer-se pujar a les taules més que quan l'amoroseix un sentiment sà o optimista.

Un mestre de mestres, el més gran dels nostres humoristes, l'Emili Vilanova, portà al teatre la gent que en Vallmitjana hi porta; però ell li duia amb un refinament tant exaltat, amb un art tant exquisit, que aquella gent es feia estimar, i un sortia de l'espectacle sentint-se amic o inclinat a tenir amistat i allargar la mà al primer d'aquells homes que us passés pel costat a l'anar camí de casa.

En els personatges den Vallmitjana passa tot al revés. Un se sent revoltat mentres els té davant, i li vénen intents de dir al policia que veu la comèdia des d'un recó del teatre, que té l'obligació de pujar a l'escenari i portar a la delegació a tota aquella colla de gent de mal viure.

Comèdia de pau i dolcesa, d'humor reconfortant, la den Vilanova! Comèdia d'eructes i excrements, pestilent i trista, volent ésser còmica, la den Vallmitjana!

Quina diferencia d'aquelles *Bodes den Cirilo*, tant suaus i dolces, amb aquest *Casament den Tarregada*, tant repulsiu i baix!

Que això és la vida tal com és en realitat? Potser sí; però hi ha un munt de coses que també són la vida, i les lleis del bon gust i de l'art impedeixen presentar-le als ulls de la gent.

Solament un públic aixarreit pot admetre obres com la den Vallmitjana; i de que una bona part del del teatre Nou era el que's mereixia l'obra, ho digueren prou clar les rialles amb que eren acullits els termes més baixos i l'entusiasme amb que foren rebuts els noms dels carrers den Trenta i del Migdia.

Vegérem *El casament den Tarregada* junt amb *Ya está arriba el telón!* No té raó en Montero de dordre's tant de la mort del Teatre Català. Si havia de servir per a que s'escrivissin gaires obres com la darrera den Vallmitjana, més valdria que'l nostre Teatre no existís. En altres literatures tolerem que's digui lo que's vulgui, en la nostra no.

A Catalunya tothom té un dever patriòtic que complir, i els autors dramàtics tenen el de l'educació del seu poble.

L'obra està escrita amb la galanura gramatical peculiar den Vallmitjana. Hi ha un personatge que diu: *Vosaltres si que mai no feu cas de res!*

En l'excecució d'*El casament den Tarregada* s'hi distingiren força la senyoreta Montoro en una valenciana que hi fa i la senyora Xatart. Els senyors Pedrola i Puértolas també s'hi lluiuren, encara que sentim que's conformin a ballar davant del públic aquelles dances infectes que'ls fa ballar l'autor. El senyor Montero feu tot lo possible per salvar un tipu en el qual, per defensar-lo, ja havia lluitat inútilment l'Enric Jimènez.

La música que hi ha posat el mestre Montserrat té poca importància.

2. «Teatre Català. Estrenes. Barcelona. Bosc. *La gran diadema*». El Teatre Català, any IV, n. 191 (23-X-1915), p. 702.¹⁴

Bosc: *La gran diadema*;
comedia en tres actes den Juli Vallmitjana

Si un autor desconegut ens hagués donat a conèixer una comedia com la den Vallmitjana, certament li hauríem dit que prometia escriure coses acceptables per l'escena, però a l'autor dels *Zin-calós*, que tantes proves té donades de saber construir una bella obra, no podem dir-li malgrat *La gran diadema* que més aviat sembla una primera comedia que la continuació d'un seguit d'obres, que per la seva novitat produïren, dintre la nostra literatura, un interès grandíssim.

En *La gran diadema* sembla que l'autor vulgui tractar un gènere nou amb motllos vells, i aixís la comedia resulta difusa perquè aquell seguit d'escenes arriben a l'espectador quan ell ja les ha endevinades i tot el diàleg, magníficament portat, no és prou per avivar l'interès del oient.

No volem dir que la traça de l'autor no s'hi vegi; és innegable que si la comedia pogués reduir-se en dos actes, aquesta tindria una forta vivacitat perquè el llenguatge és viu i en alguns moments ben agradable, però, en Vallmitjana, que coneix a ben segur, tota aquella gent que ha posat a la seva comedia, s'ha cregut que a tothom, com an ell, podria interessar la garteria continua dels seus personatges, i fiant en això, no s'ha cuidat d'interessar al públic, construint, inventant, una acció que's troba a manca en *La gran diadema*.

Si tots aquests tipus, alguns encertadíssims, fessin alguna cosa més que parlar, altre hauria estat l'èxit de la comedia; el públic pogué apreciar un bell estudi de tipus, un seguit d'escenes traçudament construïdes, però trovà a faltar acció, que és precisament lo que l'autor té de donar-li.

Algunes escenes purament epissòdiques dels segon i tercer actes, més que donar interès a l'obra, a nostre entendre, la perjudiquen, fent-li perdre intensitat i allargant-la innecessàriament.

També hi notarem un cert regust d'una obra conegudíssima del nostre públic: *Les garces*. Tal vegada sense volguer-ho l'autor se n'hi ha anat; no ho diem amb to de censura, al contrari, volguer acostar-se a lo bell sempre és estimable.

De totes maneres, el públic, força nombrós, no acollí la comedia gens malament: es mostrà retret al primer acte, però aplaudí de bon grat al final del segon i tercer; rient, en el transcurs d'aquests, els acudits ben trobats dels personatges.

Els actors recitaren l'obra amb amor, però sense que logressin ni un moment passar de discrets; la majoria no se sabien el paper i continuament titubejaven treient un conjunt sense color i insincer.

L'empresa procurà posar l'obra de la millor manera possible, encarregant una decoració de molt efecte a nostre amic Rocarol.

3. Orpheus. «L'estrena de l'òpera catalana *Tassarba* en el Gran Teatre del Liceu». El Teatre Català, any V, n. 204 (22-I-1916), p. 57-59.

L'estrena de l'òpera catalana *Tassarba*
en el Gran Teatre del Liceu¹⁵

EL LLIBRE

Es original den Juli Vallmitjana. L'acció es desenrotlla entre gitanos, quins tipus i costums sembla que son de la predilecció d'aquest aplaudit comediògraf, doncs recordem encare la seva producció *Els zin-calós* que li donà justa anomenada.

El lloc i època de l'acció son indefinits i el drama que's desenrotlla enclou un simbolisme dintre de passions purament humanes. El simbolisme es refereix a les costums gitanes on la superstició en mig d'una vida nòmada i desordenada forma el fondo de la seva psicologia típica.

Hi ha també una figura simbòlica, i és que Tassarba personifica l'auba que desapareix al sortir el sol i en l'obra coincideix al final del drama amb l'aparició del dia.

Tassarba i sa mare, Esperança, viuen retirades en unes runes on aquesta fa vida exemplar i austera arrepenida del mal que ha fet en la seva joventut. Eixa austeritat i retraïment fan que la gent la creguin proveïda de poder sobrenatural i malalts i desvalguts acudeixen an ella buscant consol i remeis.

Al començar l'acció, cap al tard, Tassarba i sa mare parlen; aquesta recomana a Tassarba amb molta insistència que no deixi apagar el foc sagrat que brilla al fons de l'escena en una especie de cova, puig tal cosa li portaria gran desgracia i quin foc és, entre els zíngars, imatge de la puresa.

Com Tassarba es contempla amb afició en el mirall, sa mare li diu que sa bellesa no serà perfecta si l'acompanya la vanitat.

Amb motiu de ser la festa de la jove gitana, molts zíngars venen a celebrar-la. Ballen animadament la famuca i la dança del foc al voltant de cinc brasers quines flames son de colors diversos i simbòlics.

Tassarba canta una cançó que al ensems que un llament és una expressió de les seves ansies de llibertat, de nostalgia de lo desconegut.

Al bell mig d'aquesta típica festa, sobtadament, es presenta en Gerinel, que arriba fugitiu i cansat sollicitant protecció i refugi, doncs ha robat unes sagrades joies i els seus perseguidors s'acosten.

Els gitanos li neguen protecció, mes ell esgrimint una arma els acobardeix i llavors fugen.

Gerinel ofereix a Tassarba les joies en penyora del amor que ja germina en els cors dels dos joves. La mare per codícia accedeix a amagar el fugitiu.

Tot seguit compareixen en Garota i alguns homes que van en seguiment de Gerinel. Esperança els fa creure que aquest ha fugit d'allí.

En Garota implora inútilment de Tassarba una mica d'amor, però aquesta no pensa més que en el valor del refugi.

Conduïts per Esperança, els perseguidors surten i deixant sols a Tassarba i Gerinel que s'entreguen als transports de un apassionat amor. Se sent la veu llunyana d'Esperança que canta la cançó del pressentiment; ells, sense fer-ne cas, desapareixen al interior de la cambra, entregant-se ella en braços del amor vencedor de Gerinel. El foc sagrat s'extingeix.

Toma Esperança i, al veure el foc apagat, endevina lo que ha succeït i maleeix a Gerinel. En el comble del furor, crida als perseguidors d'aquest i el delata. Les joies que porta Tassarba l'acusen i Gerinel, per a defensar-la surt desafiat amb Garota. Tassarba, per a evitar que li prenguin la creu, hi posa el peu dessobre; tal sacrilegi exaspera als gitanos que condemnen a Tassarba a ser cremada. Esperança, per a evitar-ho, es declara culpable de tot i llavors la condueixen a la foguera.

Arriva en Garota dient a Tassarba que l'ànima de Gerinel vaga ja per l'espai i insisteix en ses pretensions d'amor.

Tassarba el desprecia i se'n va a seguir el destí que la crida, en el moment en que l'auba deixa lloc al nou dia.

El llibre, com és patent, reuneix qualitats de teatralitat i musicalitat, hi han passions vehements, hi ha simbolisme, un drama intens, dances típiques, és un bonic assumpte per a escriure una partitura genial i ara veurem com, al nostre entendre, l'ha interpretat el mestre Enric Morera.

LA PARTITURA

En general tenim que dir que la música de *Tassarba* ha sigut més pensada que sentida.

Volem dir amb això que l'orientació d'aquesta es concreta a un alarde de tècnica instrumental i armònica que no proporciona una emoció artística durable. I és que l'obra comença molt encertadament fent esperar un desenrotlló emocionant, però aquest moment de grandesa i emoció no ha arribat i d'aquí que n'hem sortit desil·lusionats.

Fou molt aplaudit, obligant a bisar-lo, el troç de la «farruca», d'instrumentació original i rica encara que quelcom efectista, i al final fou aclamat el mestre Morera, si bé més per afecte an ell que a la producció estrenada, en la qual si bé està a gran alçaria l'amonista i instrumentista, un excés de tècnica ofega els ben concebuts temes que en la partitura s'inicien, perdorinant més la forma que la essència musical, factors que no guarden el necessari equilibri per a produir l'obra d'art. En l'obra hi han varis moments exclusivament orquestrals, com per exemple al iniciar-se l'acció a l'entrada dels tres gitanos que demanen protecció a Esperança, quan després de la festa es trova sola Tassarba, abans del duu d'amor i al introduir-se en la cambra fins que s'extingeix el foc sagrat: en tots ells demostra el mestre Morera cert garbo en tractar les situacions, si bé adolint de lo ja notat anteriorment respecte al conjunt estètic i notant-se una accentuada predominació de la corda.

Per a resumir, creiem que l'il·lustre autor de *Emporium* ha estat quelcom descuidat en al fusió dels medis per a arribar a la perfecció o aproximada perfecció que exigeix la transcendència del moment actual, referent al nostre anyorat teatre líric.

INTERPRETACIÓ I PRESENTACIÓ

No se'ls hi poden regatejar els mèrits als artistes encarregats de interpretar la nova òpera, puig sobradament son conegudes i apreciades abans les qualitats de les senyoretes Raccanelli que feu la protagonista, Lucci, que donà força relleu a la part de Esperança –totes dugues dignes d'el·logi per interès que han demostrat en aprendre el català–, i el baríton Segura-Tallien a la de «Garota».

El debutant tenor En Jaume Ylla, ja conegut de l'altre temporada, no estigué gaire airós en el despeny de «Gerinel».

Es imperdonable que després de desitjar tothom que es canti en català, s'hagi escollit al arribar el moment anyorat als que més malament podien fer-ho, uns per no conèixer la fonètica del llenguatge, i dels catalans el que se l'entenía no estava en condicions artístiques a l'alçaria. Francament, per a fer-ho aixís, més valia que es cantés en xinès.

No més faltava això que es fés malament per a que aquells que tenen predisposició contra el català fessin la burla, com es va donar el cas d'alguns senyors «il·lustres» de la plateia, que ni que l'haguessin pronunciat bé, haurien fet lo mateix.

Bé el decorat i el vestuari, essent el primer dels escenògrafs senyors Moragas i Alama, encare que, fent honor a la veritat, no han estat a la alçaria de sa reconeguda vàlua i justa fama. De la part escènica es podia treure més profit, especialment en el moviment de les masses, aixís com també en els efectes de llum, que sortiren quelcom descuidats.

Al final de la representació sigueren cridats al prosceni els autors senyors Vallmitjana i Morera, els quals, junt amb els intèrprets i el mestre Padovani –que dirigí amb molta cura l'orquestra–, sortiren repetides vegades a rebre els aplaudiments de l'auditori, que nosaltres fem extensius a l'empresari senyor Mestres per haver complert les seves promeses referents al nostre teatre líric.

Es de desitjar que cada temporada poguem dir lo mateix, per tributar-se un merescut homenatge a la música catalana.

ORPHEUS

NOTES

1. Vegeu, entre les darreres aportacions de Julià Guillamon. «Juli Vallmitjana i els gitanos». *De la raça que es perd*, de Juli Vallmitjana (Barcelona: Edicions 1984, 2005), p. 7-44.
2. En aquest sentit, vegeu el pròleg a *Teatre*, de Juli Vallmitjana, vol. 2, edició a cura de Francesc Foguet i Albert Mestres (Barcelona: Edicions 1984, 2006).
3. Sobre Francesc Curet, vegeu FÀBREGAS, Xavier, «Francesc Curet, cronista del teatre català», *Serra d'Or*, n. 119 (1969), p. 57-58; *Ídem*, «Francesc Curet, l'últim modernista», *Serra d'Or*, n. 161 (1973), p. 51, i GALLÉN, Enric, «Xavier Fàbregas, historiador del teatre català modern», *Estudis Escènics*, n. 30 (1988), p. 25-41.
4. VALLMITJANA, Juli. *La gitana verge*. Barcelona: A. Artís, 1912.
5. Vegeu: GUAL, Adrià. *Mitja vida de teatre. Memòries*. Barcelona: Aedos, 1960, p. 273-275.
6. «Per aquells moments, la revista *El Teatre Català*, que publicava l'amic Artís, va semblar que havia esdevingut el portaveu oficial de la meua actuació, i val a dir que va contribuir força a una certa expectació, més aviat favorable als meus propòsits. Finalment, i ben propera ja la inauguració de l'"Auditòrium", se'm va oferir un sopar d'encoratjament, al final del qual es digueren coses que mai no he sabut agrair prou, pel que valien, i que tanmateix no varen ésser prou per a tranquil·litzar d'un cop les inquietuds que jo covava a l'encoberta» (Ibidem, p. 274).
7. Vegeu, sobre el Comitè de Germanor amb els Voluntaris Catalans, ídem, *Els «voluntaris catalans» a la Gran Guerra (1914-1918)* [Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1991], en especial, les p. 62-74. A l'Arxiu Nacional de Catalunya, hi ha dipositat el Fons Joan Solé i Pla, en el qual es troba una documentació valuósíssima sobre el batalló de voluntaris catalans de la Primera Guerra Mundial i el Comitè de Germanor.
8. A propòsit del debat entre aliadòfils i germanòfils, vegeu, entre altres estudis, David Martínez i Fiol (ed.), *El catalanisme i la Gran Guerra (1914-1915). Antologia* (Barcelona: Edicions de la Magrana / Diputació de Barcelona, 1988), especialment les p. VI-XVII, XXXIV-XXXVI i 114-119, i en particular sobre els «voluntaris catalans» en la Primera Guerra Mundial, ídem, *Els «voluntaris catalans» a la Gran Guerra (1914-1918)*, en especial les p. 62-91; cf. també Jaume Ciurana (ed.), *Des de França. Carta del senyor Macià. Les cròniques de Francesc Macià com a corresponsal a la Primera Guerra Mundial* (Barcelona: Símbols, 2003).
9. Obra desconeguda, tot i que podria ser el primer títol d'alguna de les primeres peces (*Els jambos o Els zin-calós*) de Vallmitjana.
10. Vallmitjana adreçà un telefonema mecanoscrit a Adrià Gual (formulari imprès, model n. 3 M, amb un segell oficial amb data de 26 d'abril de 1912), que es troba aplegat a *Epistolari Adrià Gual*, vol. VIII, n. 14.303, apèndix, p. 88 del Fons Sedó de la Biblioteca de l'Institut del Teatre de Barcelona. Molt probablement, el telefonema expressa la felicitació de Vallmitjana per l'èxit que Gual obtingué en el cicle historicoteatral *El geni de la comèdia* que dugué a terme, a mitjan abril de 1912, al Teatro de la Princesa de Madrid, i la seva adhesió al «sopar d'honor» que li dedicà el *milieu* teatral de la capital espanyola (vegeu Gual, *Memòries*, p. 260-267). Entre línies, podríem pensar que el telefonema esdevé una adhesió de Vallmitjana a Gual enfront dels atacs que rebia (o que es pensava que rebia) del Sindicat d'Autors

Dramàtics Catalans, la campanya del qual havia esquitxat també Vallmitjana. Diu així:

«Estación Telefónica Interurbana.- Alcalá, 14.- MADRID

TELEFONEMA

—
La primera població que se indica es la de procedencia y la segunda el punto de destino.

El primer número que figura después de la estación de destino es el de origen; el segundo indica el de las palabras y los siguientes la fecha y hora de depósito y de recepción.

Barcelona Madrid 509 23 26 20 34

Adrian Gual

Teatro Princesa

Recibe mi enhorabuena por el exito en recompensa de tu labor.

Conste mi adhesion en el banquete

Vallmitjana»

11. En una vetllada a benefici del primer actor Josep Bergés, s'estrenà *Els jambos*, el 28 de setembre de 1910, al Teatre Còmic. Vegeu, sobre aquest actor, PLA, Josep. «El teatro lírico catalán. Entrevi con Pepe Bergés», *La Publicidad*, edició del matí, 7-I-1922, p. 2.

12. *Els zin-calós* (Barcelona: Tip. L'Avenç, 1911) fou estrenada el 16 de gener de 1911, al Teatre Principal; *La gitana verge* (Barcelona: A. Artís, 1912), no arribà a estrenar-se, i *Cants d'Orient* (Barcelona: La Escena Catalana, 1923) ho fou el 17 de setembre de 1923 al Teatre Barcelona.

13. *El Poble Català*, diari nacionalista declaradament aliadòfil, participà de manera activa en la campanya en pro dels «voluntaris catalans». Vegeu: MARTÍNEZ Fiol. *Els «voluntaris catalans» a la Gran Guerra (1914-1918)*, p. 68-70 i apèndix 6.

14. En el número anterior, el 190, es publicà la coneguda fotografia de Juli Vallmitjana a portada. Cf. *El Teatre Català*, any IV, n. 190 (16-X-1915).

15. L'article és acompanyat d'una caricatura de Daniel d'«Els autors de Tassarba» i una il·lustració del «Decorat de Tassarba per Moragas i Alarma».